

УДК 378.016:7

DOI: 10.32626/2309-9763.2019-26-2.165-169

*Тамара Ситник
Tamara Sytnyk*

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

DEVELOPMENT OF CREATIVE PERSONALITY OF FUTURE TEACHERS IN THE PROCESS OF PREPARATION FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

У статті розкриваються шляхи вдосконалення процесу формування творчих здібностей майбутніх педагогів, розкривається залежність розвитку педагогічної творчості вчителів і підвищення результативності навчально-виховного процесу від психолого-педагогічних умов, правильно визначених шляхів розвитку та реалізації творчої педагогічної діяльності.

Ключові слова: творчий потенціал, творчі здібності, педагогічна майстерність, професійна діяльність, креативність, творчий пошук.

Творчість сучасного педагога охоплює сутність і закономірності такого феномену, як творчість. Педагогічна творчість учителя зумовлена всією варіативністю психолого-педагогічних зв'язків учителя й учня, педагогічного й учнівського колективів, їхньою спільною творчою діяльністю, яка спрямована на розвиток творчої індивідуальності кожного її суб'єкта. За сприятливих конкретних умов педагогічної праці найвища результативність педагогічної творчості виявляється у позитивній динаміці сформованості творчої особистості учня та зростання рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Отже, одним із найважливіших завдань педагогічної науки є підготовка такого фахівця, який би відповідав цілям, змісту, методам і засобам навчання й виховання підростаючого покоління. Проблема полягає не тільки в підготовці розуму людини, але й в незмірно більшому – формуванні психофізичного складу майбутнього педагога, його творчої індивідуальності.

Відомо, що професійна майстерність учителя за своєю структурою є багатогранною, де головним і визначальним моментом є особистість педагога, але як один із найважливіших компонентів майстерності розглядається й техніка, репрезентована системою емоційно-виразних засобів (голосових, мимічних, пластичних тощо), які забезпечують технологію педагогічної діяльності й найповніший прояв потенціалу вчителя.

У своїх дослідженнях Г.І. Баланюк, В.П. Безпалько, Я.І. Бурлака, І.А. Зязюн, В.А. Кан-Калік та інші доводять, що відсутність творчого стану не може бути компенсована ніякими вольовими зусиллями. В.О. Сухомлинський зазначав, що у кожного учня є задатки якихось здібностей, ці задатки як порох і щоб їх запалити, потрібна іскра. Жоден учитель, який не має внутрішньої і зовнішньої психотехніки, ніколи не зможе володіти розумом і серцями дітей, він ніколи не зможе розвинути сприйнятливості учнів, їх здатність “спалахувати” від його завдань.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність формування та вдосконалення творчих здібностей педагога як основи успішної професійної діяльності.

У сучасній педагогічній науці є закон, який визначає якість педагогічної праці: формування людського досвіду у будь-якій діяльності безпосередньо залежить від чуттєвої сфери особистості щодо ситуацій його трансляції й засвоєння. Одним із найважливіших компонентів, які зумовлюють педагогічну майстерність і педагогічну творчість, є сила переживань педагога, розвиненість його чуттєво-емоційної царини й усього психофізичного апарату загалом.

А.С. Макаренко говорив, що він став уважати себе майстром, коли навчився говорити фразу “Іди-но суди” вісімнадцятьма різними інтонаціями. Це приклад володіння комплексом

прийомів, які дають учителеві можливість глибше, яскравіше, талановитіше проявити себе у професійній діяльності. Він зазначав: “Необхідно вміти читати на людському обличчі, на обличчі дитини, й це читання може бути навіть описане у спеціальному курсі. Нічого хитрого, нічого містичного немає в тому, щоб за обличчям дізнаватися про деякі ознаки душевних порухів. Педагогічна майстерність полягає й у постановці голосу вихователя, і в управлінні своїм обличчям. Педагог повинен уміти грати. Не може бути педагога, котрий не вмів би грати, і ця гра не має бути просто сценічною, зовнішньою грою, з нею має поєднуватись ваша прекрасна особистість, справжнє відбиття тих процесів, які є в нашій душі” [4, с. 76-78].

Сучасне соціальне замовлення висуває принципово нові вимоги до педагогічних кадрів, адже сприяти формуванню креативної особистості може тільки той учитель, який сам є творчою особистістю. Педагог зобов'язаний бути прекрасним артистом. Не випадково професію вчителя порівнюють із “театром одного актора”. Однак, для актора сценарист пише сценарій, режисер допомагає під час репетицій, інші працівники в оформленні сцени, освітленні, музичному супроводі, а вчитель є одночасно і сценаристом, і режисером, і артистом, який щодня ставить не один, а декілька спектаклів. Вивчення елементів театральної педагогіки, особливий погляд на неї з точки зору вузівської підготовки є одним з ефективних шляхів у розвитку педагогічної творчості, так як у процесі навчання використовуються форми діяльності, які розвивають комплекс особистісних якостей і здібностей людини.

Зasadничою щодо виховання сучасного актора є система К.С. Станіславського. Це наука не тільки про акторську творчість узагалі, але й, зокрема про те, як спираючись на об'єктивні закони людської природи, формувати, розвивати й удосконалювати творчі здібності, це цілісна система професійної підготовки майстра, яка містить п'ять принципів, що з успіхом можуть бути застосовані у процесі виховання педагога. Принцип життєвої правди. У педагогіці це ніщо інше, як формування проєктивних здібностей, як зв'язок навчання і виховання з життям; принцип ідейної спрямованості, вчення про надзавдання. Це майже без змін можна перенести в педагогічну діяльність як конструктивну здібність особливо у світлі педагогічного поняття “режисура уроку”; принцип активності і дії. Активність і дієвість становлять підґрунтя для переживання й матеріал для творчості. У свою чергу, творче переживання й матеріал для творчості є провідними компонентами в організаторській діяльності педагога; принцип органічності творчості. У педагогічній практиці це становить безпосередньо комунікативну діяльність учителя; принцип творчого перевтілення в образ. Цей принцип знаходить своє відображення у гностичній діяльності вчителя, яка є першоосновою всієї діяльності педагога загалом [1, с. 52-53].

П'ять головних здібностей педагога відповідають базовим принципам системи К.С. Станіславського. Кожна із зазначених здібностей може бути розвинена й удосконала за наявності необхідних задатків і нахилів за допомогою відповідного театрального принципу, адже педагогічна дія органічно поєднана з дією театальною. Це означає, що і актор, і педагог, мають набути досвіду по-справжньому бачити, слухати, мислити, переживати, а не здаватися такими, що мислять, переживають, діють. Однак в органічності між актором і педагогом приховується відмінність. Якщо перший має навчитися правильно сприймати, оцінювати, знаходити рішення і впливати на суб'єктів, що його оточують, в умовах художнього узагальнення, то другий, концентруючи в собі акторсько-режисерські можливості, доводить результати свого впливу до художнього узагальнення. Якщо акторові доводиться на сцені по-новому навчатися всього, що йому вже знайоме в житті, тобто жити сценічними почуттями, які не мають реального подразника, а беруться з емоційної пам'яті, то педагогові слід навчатися бути природним, самим собою, а це дуже складно за умов публічності.

На заняттях з “Основ акторської майстерності” формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя відбувається, зокрема, за допомогою спеціального психофізичного тренінгу спеціальних вправ. Психофізичний тренінг стимулює пошукові дії майбутнього вчителя й продукування нових рішень, створюючи для цього сприятливі умови. На цих

заняттях формуються елементи педагогічної майстерності, а саме: психофізична свобода, увага, уява та фантазія, які є засадовими стосовно внутрішньої техніки педагога. Водночас з розвитком внутрішньої техніки відбувається й удосконалення техніки зовнішньої, тобто міміки, пластики, голосу, створюються умови для гармонії розуму й почуттів – підґрунтя педагогічної технології й техніки, що за умови вдосконалення дає педагогічний артистизм, який, у свою чергу, є передумовою педагогічної майстерності. Саме на заняттях з “Основ акторської майстерності” студенти оволодівають мистецтвом душевного контакту, якому неможливо навчитися з підручників.

Увага, психофізична свобода, уява і фантазія, спілкування, дія – ось елементи акторської діяльності, які абсолютно придатні для розвитку необхідних педагогічних якостей майбутнього вчителя. Ці елементи, з одного боку, є провідними в театральній педагогіці, а з іншого – засадничими щодо педагогічної професії.

Актуальність проблеми формування уваги є безперечною. В кожній сфері творчої діяльності, а надто в педагогічній, необхідна увага, зосередженість думки, почуттів і всього організму. Все це багато в чому залежить від вольових якостей людини. Творча увага повинна бути довільною, тобто знаходитись у залежності від нашої волі і так само, як в звичайному житті, бути безперервною. Адже в сценічній діяльності, так само як і в педагогічній, натрапляємо на низку обставин, які впливають на зосередженість. Хвилювання перед публікою, реакція глядацької зали (класу), почуття відповідальності, бажання успіху – все це діє на нашу увагу. А все, що відволікає нашу увагу і розсіює її, дуже небезпечно. У такі хвилини творити неможливо. Увага актору (вчителя) необхідна під час знаходження на сцені (у класі). Тому вправи на вироблення довільної уваги є найпершими на заняттях із “Основ акторської майстерності”. Студенти повинні навчитися зосереджувати свою увагу на цьому об'єкті, абстрагуватися від зовнішніх подразників, які заважають тримати увагу.

У найбезпосереднішій взаємодії з увагою перебуває друга необхідна умова успішної професійної діяльності – психофізична свобода як головна умова творчого самопочуття. К.С. Станіславський щодо акторів писав, що для творчого самопочуття важливим є не тільки душевні, а й тілесні властивості, здібності, стани артиста, необхідні для творчості. Ними перейняті всі творчі дані артиста, його фізичний апарат утілення: голос, міміка, дикція, мовлення, пластика, виразні рухи, хода тощо. Вони мають бути яскравими, барвистими, надзвичайно чутливими, чуйними, чарівними, мають рабськи підкорятися велінням внутрішнього почуття. Таке фізичне підпорядкування духовному життю артиста створює тілесне творче самопочуття, яке перебуває у цілковитій відповідності щодо внутрішнього творчого самопочуття.

Розглядаючи природу творчого самопочуття, бачимо, що творчій роботі актора (педагога) заважають складні умови публічної творчості. Вони полягають у тому, що актор (вчитель), котрий виходить перед аудиторією, потрапляє в певну залежність від неї. Це штовхає його на бажання сподобатись будь-що. У свою чергу, ця залежність викликає стан безпорадності, розгубленості, скутості, напруженості, хвилювання, страху. Все це створює неприродний стан, який умовно можна назвати неправильним сценічним (педагогічним) самопочуттям. Саме воно і є головною перешкодою для вільної творчості.

Добре відомо, що під час дії перед аудиторією розпадаються рухові навички, які чудово обслуговують нас у повсякденному житті, тобто відбувається процес деавтоматизації рухових умінь. Це призводить до того, що нам необхідно відновлювати й автоматизувати навіть такий простий акт, яким, наприклад, є ходіння. Відбуваючись у житті майже несвідомо, цей акт за умов публічного виступу починає вимагати довільної уваги й вольових зусиль, що викликає перевантаження свідомості невластивою їй роботою й позбавляє її можливості займатися більш важливими завданнями творчості. За таких умов свідомість актора (вчителя) зайнята не творчими завданнями, а успішним переміщенням свого тіла в просторі сцени (класу). Марно протистояти людським природним проявам, так би мовити, безпосередньо. Тільки

займаючись відповідними психофізичними вправами, можна навчитися створювати в собі той стан, який наближає нас до нормального людського стану.

Наступним етапом в опануванні засад педагогічної техніки за допомогою сценічного мистецтва є уява і фантазія. Ці елементи справляють істотний вплив на творче самопочуття. Без роботи уяви не обходиться жоден, навіть підготовчий, момент творчості. Тому, в першу чергу, треба розвивати життя своєї уяви.

Професійне володіння дією починається з уміння бачити дії в реальному житті, з уміння розрізнати їх, розуміти їхній розвиток і перебіг. Засадничою щодо підготовки педагога концепція К.С. Станіславського про живу фізичну дію з відповідною логікою почуттів, підсвідомою царинною вимагає тренування передусім органів сприйняття за умов педагогічного впливу. Зі сприйняття починається жива органічна дія, зокрема й педагогічна. Порушення цього закону виключає педагога з процесу взаємодії з аудиторією.

А.С. Макаренко вважав, що справа виховання учителя полягає передусім в організації характеру педагога, виховання його поведінки, а відтак організації його спеціальних знань і навичок, без яких жоден вихователь не може бути добрим вихователем, не може працювати, позаяк у нього не поставлений голос. Не може бути добрий вихователь, котрий не володіє мімікою, котрий не може надати своєму обличчю потрібного виразу або стримати свій настрій. Він уважав, що у майбутньому в педагогічних освітніх закладах обов'язково викладатимуться і постановка голосу, і постава, і володіння своїм організмом, і володіння своїм обличчям, і без такої праці не мислив роботи вихователя.

Тільки педагог з якостями артистичної особистості, з багатством особистісних проявів та природністю, свободою, красою та витонченістю рішень може самоствердитись у досвіді учнів, сформуванню мотиваційно-ціннісних ставлень до змісту освіти та передати досвід попередніх поколінь відповідними засобами. Це безпосередньо пов'язано з переходом від функцій “передавача знань” до функцій “учителя життя”, “актуалізатора розвитку”. Педагог, який працює відповідно до психотехніки школи переживання, відкритий для студентів, готовий до співгри, співтворчості, викликає довіру учасників освітнього процесу. За словами відомого музиканта Д. Ойстраха, *серце+ голова + майстерність дорівнює творчості*. І все це необхідно професіоналові не лише заради створення гармонічного синтезу в мистецтві або в освіті, але й у житті загалом.

Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями, які сприяють успішній професійній діяльності. Формування цих якостей у майбутніх педагогів – не проста, копітка і дуже відповідальна робота. На жаль, у чинному Державному освітньому стандарті вищої професійної освіти немає таких навчальних курсів, як театральна педагогіка, акторська майстерність учителя тощо, але ж не важливо, який предмет у школі буде викладати майбутній учитель: математику, хімію, фізику, біологію тощо, завжди навчальна дисципліна це – “що”, а акторська майстерність це – “як”. Отже, підвищення якості підготовки майбутнього педагога, зокрема його творчих здібностей, має бути пріоритетним у системі виховання креативного учителя будь-якої спеціальності.

Список використаних джерел

1. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. Київ: Лібра, 1996. 224 с.
2. Жураковский Г.Е. Педагогический талант и педагогическая техника в области педагогики общей, художественной, музыкальной, театральной. Москва, 1958. 131 с.
3. Захава Б.Е. Мастерство актёра и режиссёра: Учебное пособие. Москва, 1978. 326 с.
4. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу: твори у 7 томах. Київ, 1954. Т.5. С. 76-78.
5. Станіславський К.С. Мое гражданское служение России. Воспоминания. Статьи. Очерки. Речи. Беседы. Москва : Правда, 1990. 656 с.

The article discusses ways to improve the process of formation of creative abilities of future teachers as well as the dependence of the development of educational creativity of teachers and the increase in the effectiveness of education on psychological and pedagogical conditions and the correctly defined ways of development and implementation of the creative educational activity.

The creativity of a modern educator encompasses the essence and the patterns of the phenomenon of creativity. Teachers' pedagogical creativity is conditioned by all the variability of psychological and pedagogical connections between teachers and students, their joint creative activity, aimed at developing the creative individuality of each of its subjects. Under the favorable conditions of pedagogical work, the highest effectiveness of pedagogical creativity manifests itself in the positive dynamics of formation of the student's creative personality and the growth of the teacher's creative educational activity.

Thus, one of the most important tasks of pedagogical science is the preparation of the kind of a specialist that would correspond to the goals, content, methods and means of the teaching and upbringing of the younger generation. The problem lies not only in the preparation of the human mind, but also in something immeasurably larger, namely, the psychophysical formation of the future teachers and their creative personalities.

It is a well-known fact that the professional skill of the teacher is multifaceted in its structure, where the main determining component is the personality of the teacher, however, the technique represented by the system of emotionally expressive means (voice, face, body, etc.) that ensure the technology of pedagogical activity and the most complete manifestation of the potential of the teacher, can also be considered as one of the most important components of the skill.

The creative personality of a teacher is always characterized by a high level of creativity and the distinct personal qualities that contribute to successful professional activity. The formation of these qualities in future educators is a difficult, laborious and very responsible work. Improving the quality of training of future teachers, in particular their creative abilities, should be a priority in the system of educating creative teachers of any subject.

Key words: creative potential, creative abilities, pedagogical skill, professional activity, creativity, creative search.

УДК 373.3.016 (477)

DOI: 10.32626/2309-9763.2019-26-2.169-175

Тамара Турчин
Tatara Turchyn

ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ “МОДЕРНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ” У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

THE PROGRAM OF SPECIAL COURSE OF STUDY “MODERNIZATION OF ELEMENTARY GENERAL MUSIC EDUCATION IN UKRAINE” IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

У статті представлена програма спецкурсу “Модернізація початкової загальної музичної освіти в Україні”. Запропонована тематика лекційних, практичних і семінарських занять, завдання для самостійної роботи слухачів, визначається список рекомендованої літератури, міститься перелік тестів. Програма спецкурсу передбачає ознайомлення слухачів на курсах підвищення кваліфікації з інноваціями в методиці музичного навчання, які мають ґрунтуватися на гуманно-естетичному підході.

Ключові слова: модернізація, початкова загальна музична освіта, творчість, національне виховання, гуманізація.